

การปกครองตามหลักธรรมของพุทธศาสตร์
Government Based on Buddhism Principle

จักรี ศรีจารุเมธีญาณ และ พระบุญเพ็ง ผิวผ่อง
Chakkree Sricharumedhiyan and Bunpheng phiophon
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
Mahamakut Buddhist University Isan Campus
Corresponding author e-mail : chakkree.sri@mbu.ac.th

Received 10/02/2022

Revise 15/02/2022

Accepted 15/02/2022

บทคัดย่อ

สังคมของมนุษย์มีลักษณะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันหลายรูปแบบ เช่น การนับถือศาสนา การศึกษา หน้าที่การงาน ฐานะทางสังคม ภูมิลำเนาที่อยู่อาศัยฯ และในสังคมจะมีการปกครองเกิดขึ้นในทุกสังคม เพื่อให้มนุษย์ในสังคมต่าง ๆ สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข จึงต้องมีการวางระเบียบกฎเกณฑ์ในการปกครอง จนพัฒนาเป็นระบอบการปกครองต่าง ๆ เช่น การปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สำหรับพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นสถาบันหลักศูนย์รวมจิตใจของสังคมไทย และมีคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คนในสังคมจึงได้รับอิทธิพลที่เกี่ยวกับแนวคิดทางการบริหารและการปกครองมาจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักธรรมที่นำมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกหลักแห่งการบริหาร และการปกครองกายและใจของนักปกครองที่มีคุณธรรมในการปกครองผู้ใต้บังคับบัญชา หลักธรรมในการปกครองตามแนวพุทธศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่ (1) หลักพรหมวิหาร : หลักคุณธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตาม เป็นผู้ประเสริฐชื่อว่า "พรหมวิหาร" กล่าวคือ ธรรมอันเป็นที่อยู่ของพรหม การยึดถือหลักธรรมดังกล่าวจะทำให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (2) หลักทศพิธราชธรรม 10 : จริยวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติเป็นหลักธรรมประจำพระองค์ (3) หลักสัปปุริสธรรม 7 : ธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของผู้ดี หรือคนที่แท้ซึ่งมีคุณสมบัติของความเป็นคนที่สมบูรณ์ (4) หลักอภิธานียธรรม 7: ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม นำความสุขความเจริญมาสู่หมู่คณะฝ่ายเดียว เป็นหลักธรรมที่เน้นความรับผิดชอบต่อส่วนรวมก่อเกิดเป็นความสามัคคีของหมู่คณะ

คำสำคัญ: การปกครอง, หลักธรรม, พุทธศาสตร์

Abstract

Human society has many interrelated characteristics such as religion, education, job duties, social status, domicile. In a society, there will be a government in every society so that humans can coexist peacefully, there must be rules and regulations to govern until the development of various regimes such as democratic governance. with the King as head of state. As for Buddhism as the main institution that centers the mind of Thai society and contains the teachings of Lord Buddha, people in society are influenced by the concept of administration and governance from the teachings of Buddhism. Especially the dharma principles are taken from the scriptures of the Tripitaka such as the dharma, good governance for leaders or rulers. That is to say, the principles of administration and governance of the body and mind of a ruler with virtue in governing his subordinates. The main principles of ruling Buddhism are (1) *Brahma Viharn dharma*: Virtues that make one who practices it is noble, the word "Brahma Vihara" means the Dharma that is the dwelling place of Brahma. Adhering to such principles will enable one to live happily with others. (2) *Todsapitrachadharmā 10*: the ethics that the King performs as his own dharma. (3) *Sappurisaddharma 7*: Dharma of a good person, Dharma that makes a good person, qualities of a good person, Dharma of a good person, or a genuine person who has the qualities of a perfect person. (4) *Aparharanidhamma 7*: Dharma is not a place of deterioration and justice that does not deteriorate, leads to personal and collective prosperity, brings happiness and prosperity to the group, is a principle that emphasizes Responsibility for the community leads to the unity of the group.

Keywords: Government, Dhamma, Buddhism

บทนำ

การปกครองตามแนวทางพระพุทธศาสนา คือ การปกครองอย่างถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ เพื่อคนจำนวนมากจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก สิ่งที่เรียกว่าการปกครองตามหลักพุทธศาสตร์ คือ การปกครองตามระบบศีลธรรมและคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นมีประโยชน์และเป็นสิ่งที่จำเป็น ถ้านำหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาใช้ในการปกครองให้ถูกต้องก็จะมีประโยชน์สูงสุด ซึ่งการปกครองตามแนวพุทธศาสตร์เป็นคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง ทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ทำให้ได้นักปกครองที่ดีและพลเมืองที่ดี โดยอาศัยอำนาจความดี ที่เกิดจากการประพฤติตนให้มีคุณธรรม การปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในรูปแบบของการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี ให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก ซึ่งในอดีตราชอาณาจักรไทยการปกครองโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็น

องค์รัฐาธิปไตยและประมุขฝ่ายบริหาร พระมหากษัตริย์มีอำนาจเด็ดขาด (Absolute Monarchy) หลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 รูปแบบการปกครองเปลี่ยนไปเป็นระบอบประชาธิปไตย แบบรัฐสภาโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข อำนาจการบริหารการปกครองตกอยู่กับคณะรัฐบาลที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน คือ ประชาชนมอบความไว้วางใจให้ทำการปกครองและ ความชอบธรรมในอำนาจปกครองนั้นจะคงมีอยู่ตราบเท่าที่ผู้ปกครองทรงไว้ซึ่งคุณธรรม โดยใช้หลักธรรมะเป็นแนวทางในการปกครอง (พระชัชวาลย์ อนุโลม, 2564)

การปกครอง

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ การเมืองการปกครอง หมายถึง การดูแลจัดการให้มนุษย์อยู่กันอย่างเป็นธรรม และเป็นระเบียบ การเมือง เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิธีการได้มาซึ่งอำนาจในการปกครอง การบริหารราชการแผ่นดิน และการใช้อำนาจที่ได้มาเพื่อสร้างความผาสุกให้แก่ประชาชน อาจมีความหมายว่าเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคล หรือกลุ่มบุคคลเพื่อที่จะกำหนดแนวทาง ข้อบังคับ นโยบายให้คนในสังคมปฏิบัติตาม และอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข การปกครอง หมายถึง การทำงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ ข้าราชการ พนักงานส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจทั้งหลายตามกฎหมายและนโยบายของรัฐบาล (ไพบูลย์ สุขเจตน์. 2562) การปกครองประเทศนั้นรัฐส่วนกลางอาจมีข้อจำกัดในการปกครองประเทศหลายประการ เนื่องจากในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันทั้งทางด้านภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ทำให้ในแต่ละพื้นที่มีสภาพปัญหาแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้รัฐส่วนกลางจึงจำเป็นต้องกระจายอำนาจในการปกครองเพื่อแบ่งเบาภาระดังกล่าว เพราะหากประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้บริหารกิจการของท้องถิ่นเองย่อมมีความเข้าใจในสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนได้มากกว่ารัฐส่วนกลางซึ่งเป็นบุคคลภายนอกดังนี้ การปกครองด้วยตนเองจึงมีบทบาทที่สำคัญในการตอบสนองความต้องการและการแก้ไขปัญหาในท้องถิ่นได้อย่างตรงเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ โดยสาระสำคัญของการกระจายอำนาจการปกครอง คือ การให้เสรีภาพแก่ประชาชนในการปกครองตนเอง การกระจายอำนาจการปกครองจึงเป็นรากฐานที่สำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย (เสาวลักษณ์ ปิติ. 2556) การเมืองการปกครองในแนวทางพระพุทธศาสนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางหลักการเมืองการปกครองเอาไว้แก่เจ้าลิจฉวี ซึ่งได้ปกครองแบบสามัคคีธรรมหรือสมาพันธรัฐ ซึ่งถือว่าการปกครองที่ถือค่อนข้างที่จะเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดในยุคนั้น (สวาท ฮาดภักดี, ทรงพล โชติกเวชกุล และชัยรัตน์ มาสอน. 2561) การปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองที่กลุ่มชนผู้ปกครองมีความพร้อมเพรียงร่วมแรงร่วมใจกันและมีระเบียบวินัยเป็นเครื่องดำรงรักษาความสามัคคีไว้ รัฐแห่งธรรม คือ รัฐที่มีระบอบการปกครองที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาอย่างลงตัว มีพัฒนาการที่เกื้อหนุนและมีคุณูปการต่อกันรวมทั้งเป็นรัฐที่มีผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ที่อยู่ใต้ปกครองคือมีผู้นำที่ใฝ่ในธรรม ตลอดจนประชาชนทั้งหลายก็นำเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนามายึดถือปฏิบัติ (พระเดชา คุณสมปนโน และพระจรัญ สุวโจ. 2562) การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการปกครองในยุคปัจจุบันจึงจะเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาการประพตติผิดมิชอบทาง

ราชการได้อย่างดีที่สุด สามารถป้องกันปัญหาการทุจริตประทุติมิชอบทางราชการได้ และจะเป็นการช่วยลดปัญหาด้านการขัดแย้งในสังคมเกิดประโยชน์สุขแก่สังคม การมีองค์ความรู้และความสามารถทางการปกครองอย่างเต็มโดยไม่มีหลักคุณธรรมสำหรับนักบริหาร จึงไม่สามารถที่จะทำให้เกิดการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ การนำหลักทศพิธราชธรรมมาประยุกต์ใช้ในการปกครองจึงถือเป็นหัวใจของนักปกครอง ที่จะปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาหรือประชาชนให้เกิดความสุขจึงก่อให้เกิดการพัฒนาคน พัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาสังคม และพัฒนาประเทศได้ (สุมาลี บุญเรือง และพระโณทัย กตปุณโญ (อุ้นเรือน). 2564)

ดังนั้นกล่าวได้ว่า การปกครอง หมายถึง รูปแบบของการคุ้มครอง ดูแล เพื่อบริหารสังคมนั้น ๆ ของเจ้าหน้าที่รัฐ หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ที่มีอำนาจตามกฎหมายในการปกครองให้เป็นไปตามอำนาจและเจตนารมณ์ของกฎหมาย หรือข้อตกลงในสังคมร่วมกัน เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและความสงบสุขของสังคมนั้น ๆ

หลักธรรมในการปกครองตามแนวพุทธศาสตร์

ผู้ปกครองที่ดีจะต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ รวมทั้งมีคุณธรรมในการบริหารงานด้วย ซึ่งในบทความนี้จะขอกล่าวถึงหลักธรรมในการปกครอง ตามแนวพุทธศาสตร์ ของนักปกครองที่ดีและมีคุณธรรมนั้น จะต้องนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการบริหาร เพราะการศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ถือเป็นศาสตร์ของการบริหารที่ยั่งยืน เป็นศาสตร์แห่งการดำรงความสันติสุขร่วมกันของมนุษย์ เพราะหลักธรรมคำสอนทั้งหลายในพระพุทธศาสนานั้น ล้วนกล่าวถึงความเป็นจริงตามกฎของธรรมชาติที่นักปกครองต้องศึกษาและปฏิบัติควบคู่ไปกับหลักของกฎหมาย ซึ่งหลักธรรมในพระพุทธศาสนาประกอบด้วยหลักศีลธรรม และจริยธรรม ที่มุ่งเน้นให้รู้เท่าทันความเป็นจริงของโลกและในชีวิตในปัจจุบัน การบริหารงานตามแนวพุทธธรรมนั้นมีส่วนกระตุ้นให้ผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน นักปกครองที่ยึดหลักคุณธรรมทางพุทธศาสนาจำเป็นต้องเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม ทั้งยึดหลักธรรมคำสอนตามพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการบริหารทั้งการบริหารตนเอง การบริหารคนและการบริหารงาน ให้สอดคล้องตามหลักการครองตน ครองคน ครองงาน ซึ่งหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เป็นหลักแห่งการปกครองเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน (จักรี ศรีจารุเมธีญาณ, 2563 : 140-141) นอกจากนี้ นักปกครองที่ดีควรมีหลักธรรมในการปกครองตามแนวพุทธศาสดังต่อไปนี้อยู่ในใจตลอด เพื่อผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ถูกปกครองจะมีความเป็นอยู่อย่างปกติสุข อย่่างไรก็ตามหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้ในการปกครองตามแนวทางพุทธศาสตร์ มีดังนี้ เช่น

หลักพรหมวิหาร หมายถึง หลักคุณธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามเป็นผู้ประเสริฐคำว่า "พรหมวิหาร" กล่าวคือ ธรรมอันเป็นที่อยู่ของพรหม การยึดถือหลักธรรมดังกล่าวจะทำให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขซึ่งเชื่อว่ามนุษย์จะประเสริฐได้ก็ต่อเมื่อมีคุณธรรม 4 ประการ ดังนี้ (1) เมตตา ได้แก่ ความรัก ความปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตที่มีไมตรีและคิดทำประโยชน์เพื่อความสุขแก่หมู่มสัตว์ทั่วไป (2) กรุณา ได้แก่ความสงสาร มีจิตคิดช่วยให้พ้นจากความทุกข์มีใจใฝ่ที่จะปลดเปลื้องความทุกข์ความเดือดร้อน

ความยากจนของสัตว์ทั้งปวง (3) **มูทิตา** ได้แก่ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีจิตใจผ่องใส เบิกบานกับสัตว์ทั้งหลายผู้เจริญงอกงาม ผู้ยินดีมีสุข หรือผู้ดำรงชีวิตอย่างปกติสุข โดยไม่เลื่อมล้ำกว่าสัตว์นั้นเป็นใคร และ (4) **อุเบกขา** ได้แก่ การวางใจเป็นกลาง การวางใจสงบ มองดูมีจิตไม่เอนเอียงด้วยอคติโดยการพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า สัตว์ทั้งหลายได้รับผลของกรรมอันสมควรที่ตนได้กระทำการเข้าไปแทรกแซงมิให้สัตว์ได้รับผลกระทบนั้น ถือว่ากระทำเกินหน้าที่และเป็นการประพฤตินี้แล้ว ดังนั้น ควรวางเฉยด้วยจิตสงบเพราะเห็นกรรมและผลของกรรมตามความเป็นจริงของสิ่งนั้น ๆ ด้วยใจที่เที่ยงธรรม (ประยงค์ แสนบุราณ, 2557 : 140-142)

หลักทศพิธราชธรรม (Virtue of the king) หมายถึง จริยวัตร 10 ประการ ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติเป็นหลักธรรมประจำพระองค์ หรือเป็นคุณธรรม ประจำตนของผู้นำ ผู้ปกครองบ้านเมือง ให้มีความเป็นไปโดยธรรม และยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชน (จรรยาพร ธรณินทร์, 2552 : 225)

หลักทศพิธราชธรรม มี 10 ข้อ ได้แก่ (1) **ทาน** ได้แก่ การให้การเสียสละทรัพย์สินส่วนตนเพื่อคนที่ตกทุกข์ได้ยาก การช่วยเหลือให้เขามีฐานะที่ดีขึ้น การบำเพ็ญประโยชน์ที่เป็นสาธารณะ (2) **ศีล** ได้แก่ การประพฤติดีงามทั้งทางกายและทางวาจา ประกอบการงานที่สุจริตควบคุมการประพฤติของตนเองให้เป็นที่ยศพรศรัทธาของประชาชน อย่าให้ใครดูแคลนทางการประพฤติได้ (3) **บริจาค** ได้แก่ การเสียสละเวลา การเสียสละความสุขสำราญ การเสียสละประโยชน์ของตนเองเป็นต้น เพื่อประชาชนและเพื่อความสงบสุขของประเทศ (4) **อาชวะ** ได้แก่ ความซื่อตรง คือ การปฏิบัติภารกิจด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีความจริงใจตรงไปตรงมา (5) **มัททวะ** ได้แก่ ความอ่อนโยน กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีอัธยาศัยที่ไม่เย่อหยิ่ง จองห้องหยาบคาย กระด้าง ถือตัว เป็นต้น แต่ควรเป็นผู้งามสง่าองอาจด้วยท่าทีสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม และมีท่าทีที่ผู้พบเห็นให้ความยำเกรง (6) **ตบะ** ได้แก่ ความเพียรเพิกเลศตมหามิให้เข้ามาเย้ายใจ จิตใจตกอยู่ในอำนาจของมัน ต้องใช้ความเพียรระงับยับยั้งข่มใจ ไม่หลงไหลในความสุขสำราญ การปรนเปรอ และมุ้งมันที่จะทำภารกิจทั้งหลายให้เสร็จสมบูรณ์ (7) **อักโภระ** ได้แก่ ความไม่โกรธ ความไม่เกรี้ยวกราด ด้วยอำนาจของความโกรธ ไม่ใช้ความโกรธเป็นอารมณ์ในการกระทำการต่าง ๆ หรือวินิจฉัยงานต่าง ๆ จนเกิดความผิดพลาด ต้องมีจิตเมตตาอยู่ในใจเสมอเพื่อปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ และวินิจฉัยตัดสินความบนพื้นฐานแห่งธรรม (8) **วิหิงสา** ได้แก่ ความไม่เบียดเบียนกัน กล่าวคือ ไม่เบียดเบียนทางกาย เช่น ใช้แรงงานเกินขนาดหาเหตุผลโทษด้วยจิตอาฆาตหรืออคติอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้น ไม่เบียดเบียนทางวาจา เช่น พูดคำหยาบ ดุด่า พูดส่อเสียด ยุแหยให้เขาแตกแยกกัน เป็นต้น ไม่เบียดเบียนทางใจ เช่น เก็บภาษีแบบขูดรีด เป็นต้น แต่ต้องดำรงตนอยู่ด้วยเมตตาจิตและกรุณาจิตเพื่อประชาชนจะได้อยู่อย่างมีความสุข (9) **ขันติ** ได้แก่ ความอดทน กล่าวคือ ต้องอดทนต่อความลำบาก ต่อความตรากตรำต่อความเจ็บใจ แม้ว่าจะลำบากกายแต่ไหนจะเหนื่อยหน่ายเพียงใดก็ไม่ทอดถอย หรือจะถูกย่ำยวนด้วยคำพูดเสียดสีอย่างไรก็ไม่หมกกำลังใจ จะต้องอดทนต่อสุญจะบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ และ (10) **อวิโรธนะ** ได้แก่ ความไม่พิโรธ กล่าวคือ ไม่คลาดเคลื่อนจากหลักธรรม และวางตนให้หนักแน่นเที่ยงตรงในธรรม ไม่เอนเอียงไปทางใดทางหนึ่ง เพราะอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ โดยดำรงตนให้มั่นในธรรมทั้งที่เป็นนิคัธธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม (จักรี ศรีจารุเมธีญาณ, 2563 : 151-152)

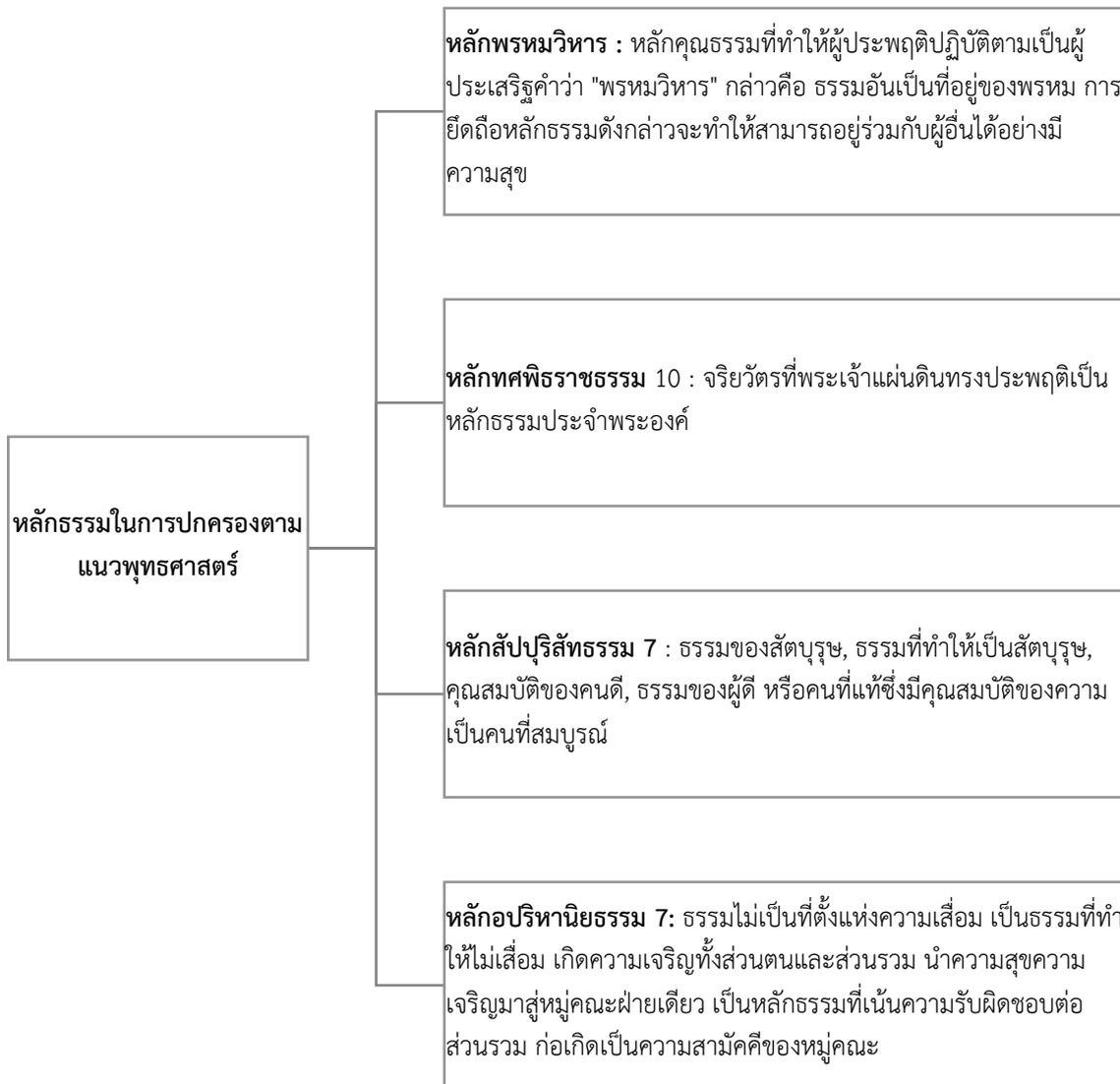
หลักสัปปุริสธรรม 7 คือ ธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของผู้ดี หรือคนที่แท้จริงมีคุณสมบัติของความเป็นคนที่สมบูรณ์ ประกอบด้วย (1) **ธัมมัญญตา** รู้หลักและรู้จักเหตุ คือ รู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต ในการปฏิบัติกิจการหน้าที่ และดำเนินกิจการต่าง ๆ รู้เข้าใจสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล เช่น รู้ว่าตำแหน่ง ฐานะ อาชีพ การงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไรจึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จ ที่เป็นไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้น ๆ ดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนถึงขั้นสูงสุด คือ รู้เท่าทันกฎธรรมดาหรือหลักความจริงของธรรมชาติ เพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตนั้น (2) **อัตถัญญตา** รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือ รู้ความหมาย และความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้น ๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้น เพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไร ที่ให้มีหน้าที่ตำแหน่ง ฐานะ การงานอย่างนั้น ๆ เขากำหนดวางกันไว้เพื่อความมุ่งหมายอะไร กิจการที่ตนทำอยู่ขณะนี้ เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไรดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนถึงขั้นสูงสุด คือ รู้ความหมายของคติธรรมตา และประโยชน์ที่เป็นจุดหมายแท้จริงของชีวิต (3) **อัตถัญญตา** รู้ตน คือ รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม และทำการต่าง ๆ ให้สอดคล้องถูกต้องที่จะสัมฤทธิ์ผล ตลอดจนถึงแก้ไขปรับปรุงตนให้เจริญงอกงามถึงความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป (4) **มัตถัญญตา** รู้ประมาณ คือ รู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภค ในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่าง ๆ ตลอดจนถึงการพักผ่อนนอนหลับและการสนุกสนานรื่นเริงทั้งหลาย ทำการทุกอย่างด้วยความเข้าใจวัตถุประสงค์ เพื่อผลดีแท้จริงที่พึงต้องการโดยมิใช่เพียงเพื่อเห็นแก่ความพอใจ ชอบใจ หรือเอาแต่ตน แต่ทำตามความพอดีแห่งเหตุปัจจัยหรือองค์ประกอบทั้งหลาย ที่จะลงตัวให้เกิดผลดีตามที่ตั้งใจด้วยปัญญา (5) **กาลัญญตา** รู้กาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงานปฏิบัติกิจการต่าง ๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่า เวลาไหน ควรทำอะไร อย่างไร และทำให้ตรงเวลาให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะเวลา ให้ถูกเวลา ตลอดจนถึงรู้จักกะเวลา และวางแผนการใช้เวลาอย่างได้ผล (6) **ปริสัญญตา** รู้ชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชน และชุมชน รู้การอันควรประพฤติปฏิบัติในถิ่นที่ชุมชน และต่อชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาควรต้องทำกิจอย่างนี้ ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้องควรต้องสงเคราะห์ ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ ๆ เป็นต้น (7) **บุคคลัญญตา** รู้บุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใคร ๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ๆ ด้วยดีว่า ควรจะคบหรือไม่ ได้คตอะไร จะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี ดังนี้ เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2564 : 14-15)

หลักอภิปรินิยธรรม แปลว่า ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม นำความสุขความเจริญมาสู่หมู่คณะฝ่ายเดียว เป็นหลักธรรมที่เน้นความ

รับผิดชอบต่อส่วนรวม ก่อเกิดเป็นความสามัคคีของหมู่คณะ การเคารพนับถือซึ่งกันและกัน คือ เป็นหลักธรรมที่สอนให้เรารู้จัก หลักการทำงานเป็นทีมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างชุมชน องค์กร หรือสถาบันให้เข้มแข็งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งหมู่ชนกับผู้บริหารบ้านเมือง และคณะสงฆ์ ประชาชนทุกคนเป็นผู้มีหน้าที่ดำรง รักษาสถาบันทั้งสิ้น ไม่ว่าจะในฐานะของผู้บริหารหรือในฐานะของสมาชิก ดังนั้นจึงควรศึกษาหลักธรรมเรื่อง อปรีหานิยธรรมนี้ไว้ให้ดี เพราะหลักธรรมเรื่องอปรีหานิยธรรม เป็นเทคนิคในการดำรงรักษาสถาบันให้เจริญรุ่งเรือง ไม่ไปสู่ความเสื่อมถอย ซึ่งอนุโลมใช้ได้ทั้งทางโลกและทางธรรม และในทุกระดับ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทันสมัยอยู่เสมอ โดยอปรีหานิยธรรมนั้น ประกอบด้วย (1) *หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์* หมายถึง การหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ก็เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการได้พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหา รวมถึงการพิจารณาในเรื่องต่าง ๆ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร และโดยเฉพาะการประชุมนั้นจะต้องเป็นไปในทางที่สร้างสรรค์ ไม่นำมาซึ่งความเบียดเบียนหรือร้ายแค้นแก่กัน (2) *พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม* หมายถึง การพร้อมเพรียงกัน ประชุมและพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม ผู้เข้าร่วมประชุมที่จะต้องเข้าให้ตรงเวลา อยู่ร่วมประชุมจนครบกำหนดเวลา ร่วมรับผิดชอบในหน้าที่ในการประชุมร่วมกันและไม่หนีหายเอาความสบายใส่ตน (3) *ไม่ตั้ง กฎระเบียบที่ขัดต่อระเบียบเดิม* หมายถึง การไม่ตั้งกฎระเบียบที่ขัดต่อระเบียบเดิม มีการกำหนดกฎระเบียบไว้อย่างชัดเจนที่ให้ทุกคนปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ผู้บริหาร หรือผู้ที่มีอำนาจจะต้องไม่ทำการยกเลิก หรือตั้งบัญญัติอื่นให้ขัดต่อของเดิม แต่หากมีการตั้งกฎใหม่ขึ้นมาแล้วเอื้อต่อของเดิม ก็สามารถกระทำได้ (4) *มีความเคารพนับถือต่อผู้บังคับบัญชา* หมายถึง บุคลากรภายในองค์กรต่างคนต่างมีความรู้ความสามารถ ความถนัดที่แตกต่างกันไป การวางตน การแสดงความเคารพต่อผู้บังคับบัญชาให้เหมาะสมตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง ย่อมทำให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อกัน การยอมรับนับถือซึ่งกันและกันย่อมทำให้เกิดความร่วมมือในการทำงานที่ดีและมีประสิทธิภาพ (5) *ให้ความเคารพต่อเพศสตรี* หมายถึง ทุกคนที่อยู่ในองค์กรเดียวกันจะต้องให้เกียรติซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการให้เกียรติต่อเพศสตรี โดยการไม่ทำร้าย ไม่ประพฤติตนในทางชู้สาว ไม่กดขี่ทางเพศ ซึ่งจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียต่อองค์กร (6) *ให้ความเคารพต่อสถานที่* หมายถึง ทุกสถานที่ที่มีสิ่งที่สำคัญและเป็นที่เคารพบูชา ของคนในองค์กรนั้น ๆ ดังนั้น ทุกคนจะต้องให้ความเคารพ ไม่ดูหมิ่นหรือหลอหล่ง และ (7) *ให้ความดูแลเอาใจใส่ต่อผู้มาเยือน* หมายถึง การให้ความดูแลเอาใจใส่ต่อท่านผู้มาเยือนนั้น จะต้องให้ความเคารพอย่างจริงจัง มีการปฏิสันถารพร้อมทั้งเชื่อฟังคำแนะนำจากท่านผู้รู้เหล่านั้นที่ได้มาเยือนถึงองค์กรของเรา (พระมหาสุทนต์ สิริธโร, 2561: 146)

การปกครองตามหลักพุทธศาสตร์ดังที่กล่าวมานั้นเป็นเรื่องของการปกครองและควบคุมจิตใจตนเอง เพื่อให้คนในสังคมอยู่เป็นปกติสุข ผู้นำ หรือนักปกครอง รวมถึงนักการเมืองการปกครองที่ดีควรนำหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาไปปฏิบัติ ใช้เป็นหลักธรรมในการปกครองตนเอง ใช้ปกครองในสังคม และประเทศชาติ เพราะการที่จะให้คนทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขนั้น ก็ต้องมีหลักในการยึดและปฏิบัติร่วมกัน เพื่อความสงบสุขในสังคม หลักการปกครองไม่ว่าจะเป็นปกครองด้วยรูปแบบใดก็ตาม ผู้ปกครองต้องมีธรรมและใช้เป็นหลักธรรมเป็นหลักในการปกครอง ทั้งในด้านการปฏิบัติตนและในด้านการปกครอง และในการปกครอง ในระดับประเทศจะดำเนินไปได้ด้วยดี นักปกครองที่ดีควรที่จะนำหลักธรรมในทางพุทธศาสนามาใช้

ควบคู่กับกฎหมายของรัฐเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพเสถียรภาพในการบริหารกิจการของรัฐ ซึ่งพระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครองทางโลกนั้นไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ เพราะต่างก็มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นในทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมย่อมมีผลกระทบต่อศาสนา และในทำนองเดียวกันการเปลี่ยนแปลงในทางศาสนาก็จะมีผลกระทบต่อการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมเช่นเดียวกัน นักปกครองจึงต้องยึดหลักธรรมเป็นแนวทางในการปกครอง ตลอดจนควรยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักปฏิบัติในการใช้อำนาจปกครอง

แผนภาพที่ 1 หลักธรรมในการปกครองตามแนวพุทธศาสตร์

(ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้เขียน)

บทสรุป

นักปกครองที่ดีต้องนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหาร-พร้อมทั้งปฏิบัติตนตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา คือ การละเว้นจากความชั่ว อุกุศลทั้งปวง การทำความดีและการทำจิตใจให้สะอาด บริสุทธิ์ เป็นหลักในการครองตนย่อมจะประสบความสำเร็จในชีวิตครอบครัว ชีวิตการทำงาน และยังสามารถทำหน้าที่ในการปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาได้อย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม-ผู้ปกครองต้องเชื่อมั่นในคุณธรรมความดีทั้งหลายว่าวิถีแห่งธรรมสามารถปกป้องคุ้มครองตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติให้รอดพ้นจากภัยพิบัติ สิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ได้ ผู้ปกครองต้อง เดินตามรอยแห่งวิถีธรรมแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยความเชื่อมั่นศรัทธาก่อน ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มกำลังสติปัญญา เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและประเทศชาติเป็นสำคัญ

เอกสารอ้างอิง

- จรรยาพร ธรณินทร์. (2552). *12 ไม่ได้ دستورสำเร็จข้าราชการ*. กรุงเทพฯ : นานามีบุ๊กส์.
- จักรี ศรีจารุเมธีญาณ. (2563). *ความรู้เบื้องต้นทางรัฐประศาสนศาสตร์*. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- ประยงค์ แสนบูรณ. (2557). หลักธรรมในการปกครองของพระพุทธศาสนา. *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์*, 31 (3), 140-142.
- พระชัชฎฐวีร์ อนาลโย. (2564). หลักการปกครองตามแนวพุทธศาสตร์. *วารสารพุทธนวัตกรรมการบริหารศรัณ*, 1 (2), 96-97.
- พระเดชา คุณสมปโน และพระจรัญ สุวโจ. (2562). แนวคิดการปกครองในพระพุทธศาสนา. *วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์*, 4 (1), 100.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2564). *ธรรมนุญชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 234. ขอนแก่น : สมาร์ทโฟโต้ปริ้น.
- พระมหาพุทธพิชัย สิริชโย, อิติวุช หมั่นมี. (2561). การบริหารตามหลักอภินายธรรม. *วารสารสมาคมศิษย์เก่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 7 (2), 140-141.
- ไพบูลย์ สุขเจตณี. (2562). การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 2 (2), 166.
- สวาท ฮาดภักดี, ทรงพล โชติกเวชกุล และชัยรัตน์ มาสอน. (2561). การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น*, 5 (1), 96-98.
- สุมาลี บุญเรือง และพระอโณทัย กตปุญโญ. (2564). รัฐศาสตร์แนวพุทธว่าด้วยการปกครองตามหลักทศพิธราชธรรม. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 4 (1), 235.
- เสาวลักษณ์ ปิติ. (2556). *แนวทางในการหารูปแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

